



Referanser: SKR 32/06, KR 50/96, BM 25/96

Saksdokumenter:

KR 39.1/11	Godkjenning av lulesamiske liturgier - fra biskopen i Sør-Hålogaland	
KR 39.2/11	Notat om liturgioversettelse til lulesamisk	
KR 39.3/11	Høymesse-litugien	
KR 39.4/11	Dåpsliturgi	
KR 39.5/11	Vigselsliturgi	
KR 39.6/11	Konfirmasjonsliturgi	
KR 39.7/11	Gravferdsliturgi	
KR 39.8/11	Nattverd hos syk	
KR 39.9/11	Vigselstekster	
KR 39.10/11	Begravelsestekster	
KR 39.11/11	Enkeltskriftemål	
KR 39.12/11	Velsignelse av hus	
KR 39.13/11	Skriftemålgudstjeneste	
KR 39.14/11	Liturgisk musikk - noter	
KR 39.15/11	Godkjennelse av lulesamiske liturgier - godkjennelsesbrev nr 3	
KR 39.16/11	FW: Godkjennelse av lulesamiske liturgier - godkjennelseesbrev nr 3	

Godkjenning av lulesamiske liturgier

Sammendrag

Kirkerådet skal godkjenne lulesamisk oversettelse av 9 liturgier for bruk i Den norske kirke. Godkjenningsprosedyren følger prosedyren for liturgiske forsøkssaker. 6 av de nevnte liturgiene er liturgier av 1977. Liturgiene har vært ute til høring i menigheter og andre instanser, og er godkjent av Sør-Hålogaland biskop.

Saksdokumentet redegjør for valg av teologisk, prinsipiell og språklig art. I dåpsliturgien og den apostoliske bekjennelse avviker den lulesamiske oversettelsen noe fra den norskspråklige liturgien ved at dåpsformuleringen ”i Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn” brukes, samt at man i trosbekjennelsen oversetter med ”de dødets oppstandelse”. Det er redegjort for hvorfor disse formuleringene er valgt, bl.a. ut fra lulesamiskspråklige premisser.

Kirkerådet anbefaler at de aktuelle liturgiene godkjennes slik de foreligger.

Det er i rammen av det lulesamiske liturgiarbeidet ytret ønske om at de framlagte lulesamiske liturgiene trykkes i tospråklig lulesamisk-norsk versjon for å lette bruken av liturgiene. Dette har praktiske og prinsipielle implikasjoner som ikke avklares i rammen av denne saksutredningen.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet godkjenner lulesamisk oversettelse av følgende liturgier for bruk i Den norske kirkes menigheter etter anbefaling fra Samisk kirkeråd:

Høymesse (1977) / Allamæsson
Dåp (1977) / Mánnágássta
Enkeltskriftemål (1977) / Aktugattja skallo
Konfirmasjonsliturgi (1977) / Skallidim-jubmeldievno
Nattverd hos syk (1977) / Iehkedismáles skihppe lunna
Skriftemålgudstjeneste (1977) / Skallomæsson
Gravferd (2002) / Hávddádibme
Vigsel (2003) / Fiesstim
Velsignelse av hus /Sijda buorissjivnedibme

Saksorientering

Bakgrunn

Etter henvendelse fra soknepresten i Tysfjord og Tysfjord menighetsråd ble oversettelsesarbeid av 1977-liturgier til lulesamisk påbegynt i 2004. Det ble i alt oversatt 9 liturgier, og arbeidet ble finansiert av Sør-Hålogaland bispedømmeråd og Samisk kirkeråd (SKR). For å få godkjent de oversatte liturgiene til bruk i Den norske kirke, oppnevnte Samisk kirkeråd i 2008 en arbeidsgruppe i samarbeid med Sør-Hålogaland bispedømme for å godkjenne oversatte liturgier og tekster på lulesamisk til bruk i Den norske kirke (Dnk). Samisk kirkeråd har stått som koordinator i denne prosessen sammen med biskopen i Sør-Hålogaland som har hatt det teologiske og ordningsmessige ansvaret for arbeidet.

Prosedyre

En egen godkjenningssprosedyre for liturgiske forsøkssaker på samisk ble vedtatt i KR sak 50/96, og lyder som følger:

1. I liturgiske forsøkssaker på samisk følges normal prosedyre i liturgiske forsøkssaker, tilpasset samiske forhold.
2. Forslag i saken leveres av de(t) aktuelle liturgiutvalg eller av en særskilt arbeidsgruppe oppnevnt av Samisk kirkeråd, etter tilråding fra henholdsvis Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros biskop.
3. Forslaget sendes på høring til aktuelle høringsinstanser, herunder henholdsvis Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros biskop.
4. Forslaget bearbeides eventuelt av utvalget/arbeidsgruppen og oversendes Samisk kirkeråd.
5. Samisk kirkeråd oversender saken til Bispemøtet til uttalelse.
6. Kirkerådet har avgjørelsesmyndighet i liturgiske forsøkssaker.
7. Når en forsøksliturgi skal få status som fast liturgisk ordning, oversendes saken fra Kirkerådet til Kirkemøtet for endelig godkjenning.

Begrunnelsen for egen saksgang for samiske liturgier har vært mangel på adekvat kompetanse i de organene som behandler norske liturgier. I henhold til vedtatt prosedyre skal samisk liturgisak oversendes Bispemøtet til uttalelse før behandling i Kirkerådet (pkt 5). Bispemøtet har bemyndiget Nord-Hålogaland biskop til å ivareta dette ansvaret med hensyn til nordsamiske liturgisaker, og Nidaros biskop tilsvarende for sørsamiske liturgisaker (BM 25/96, punkt 2). Grunnen til at Sør-Hålogaland biskop ikke er nevnt i vedtaket er påfallende, og må skyldes at det på dette tidspunkt ikke var satt i gang arbeid med lulesamiske liturgier. Samisk kirkeråd har forutsatt at det samme prinsippet gjelder for Sør-Hålogaland biskop i forhold til lulesamiske liturgisaker. Med hensyn til pkt 7 i vedtatt prosedyre har Kirkerådet siden ikke sett det som hensiktsmessig at samiske liturgier skal vedtas av Kirkemøtet. Godkjenning av samiske liturgier har derfor fulgt et opplegg som ligner på saksgang for forsøkssaker (jf pkt 6). Kirkerådet har imidlertid vedtatt flere liturgier som forsøkssak, som ikke har vært tidsbegrenset, for eksempel Familiemessen og Salmer 1997. Dette har relevans for samiske liturgier. Når Kirkerådet

har vedtatt samisk oversettelse av tidligere vedtatt liturgi, er denne derfor i praksis å anse som gjeldende liturgi i Den norske kirke fram til ny liturgi er vedtatt.

Følgende liturgier er oversatt til lulesamisk fra Den norske kirkes liturgier:

Høymesse (1978) / Allamæsson

Dåp (1978) / Mánnágássta

Enkeltskriftemål (1978) / Aktugattja skallo

Konfirmasjonsliturgi (1978) / Skallidim-jubmeldievnnno

Nattverd hos syk (1978) / Iehkedismáles skihppe lunna

Skriftemålgudstjeneste (1978) / Skallomæsson

Gravferd (2002) / Hávdádibme

Vigsel (2003) / Fiesstim

Sijda buorissjivnnedibme (velsignelse av hus). Oversettelse av en nordsamisk liturgi godkjent av Samisk kirkeråd (SKR 20/07) og Kirkerådet (KR 60/08).

Arbeidsgruppa for godkjenning av lulesamiske liturgier, heretter kalt Arbeidsgruppa, var sammensatt av språk- og teologikonsulenter, samt personer fra lulesamisk kirkeliv. Arbeidsgruppa besto av følgende personer:

Inga Karlsen, leder

Elin Vangen, teologisk konsulent

Heidi Andersen, samisk språkkonsulent

Tor Berger Jørgensen, biskop

Kåre Tjihkkom, samisk språkkonsulent og representant for lulesamisk kirkeliv

Inger Anna Gaup Gustad, koordinator og sekretær

Arbeidsgruppas funksjonstid har vært fra april 2008 til mai 2009.

I tillegg ble det oppnevnt en referansegruppe på 3 personer for teologi, musikk og språk. Arbeidsgruppas hovedmandat var å gjennomgå oversettelse av liturgiene og vurdere om oversettelsene teologisk og språklig er innenfor rammen av 1978-liturgier på norsk. Den skulle også tilpasse samisk tekst til gjeldende melodier for 1978-liturgien og kvalitetssikre melodi og tekst før de ble ferdigstilt SKR for godkjenning.

Arbeidet i gruppa har vært organisert ved at en av gruppas språkkonsulenter og en teologisk konsulent har gjennomgått tekstene. Gjennomgått materiale er deretter blitt oversendt referansepersonene for teologisk og musikalsk gjennomgang. Tekstene og musikken ble tilslutt gjennomgått av en samlet Arbeidsgruppe inkludert referansepersonene.

Valg i forhold til teologiske og prinsipielle sider i liturgien

Det nye testamentet på lulesamisk, Ádå testamennta, samt den lulesamiske salmeboken Julevsáme Sálmmagirjje, har vært viktige ressursdokumenter i gruppas arbeid. Salmeboken inneholder også en del bibeltekster, trosbekjennelse og katekismetekster

oversatt til bruk i svensk sammenheng. Grappa har søkt løsninger som er felles med det en finner i salmeboken der det har vært mulig. Det har likevel vært enkelte valg å gjøre, som har teologiske/prinsipielle sider. Dette gjelder for følgende:

- Den apostoliske trosbekjennelse som er i Julevsáme Sálmmagirjje holdt i flertall (Vi tror...), slik det er vanlig i svensk kirketradisjon. I norsk kirketradisjon har en brukt entall, slik den latinske teksten i utgangspunktet er (Jeg tror...). Arbeidsgruppa valgte derfor å bruke entallsformen ”jeg tror” i henhold til norsk liturgisk tradisjon.
- I valg situasjoner har Arbeidsgruppa prioritert nærhet til de nytestamentlige tekstene, også der de liturgiske tekstene parafaserer over flere nytestamentlige tekster. En har også søkt å unngå unødige forskjeller mellom svensk og norsk gudstjenesteliturgi.

På to punkter avviker oversettelsen av de lulesamiske liturgiene fra formuleringene i 1978-liturgiene på en måte som kan ha teologiske implikasjoner. Det gjøres derfor rede for disse nedenfor.

- I dåpsliturgien gjenspeiles det en teologisk debatt, som handler om barnets status som udøpt og som døpt: på norsk har dette kommet fram ved en vektlagt forskjell på å døpe i Den treenige Guds navn, eller til Den treenige Guds navn. Mens Den norske kirkes 1920-liturgi her bruker ”døpe *i* Faderens... osv.”, bruker 1978-liturgien og forslaget til ny dåpsliturgi for Den norske kirke (KM 2011) formuleringen ”jeg døver deg *til* Faderens... osv.” På lulesamisk er denne språklige forskjellen ikke så aktuell (jf. nedenfor), og formuleringen som foreslås er ”*i* Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn”. Dette er *i*-formen av *inessiv*, og er den formen som fungerer best. Barnet døpes *i* Den treenige Guds navn, og det oppfattes som at barnet får status som døpt.
- I Den apostoliske trosbekjennelsen er uttrykket ”legemets oppstandelse” i 3. trosartikkel oversatt med ”de dødes oppstandelse”.

Høring

Etter at Arbeidsgruppa var ferdig med sitt arbeid, ble liturgiene høsten 2009 sendt ut på høring til aktuelle menigheter, forsamlinger og instanser i lulesamisk område og en del andre steder i Norge. I høringen ble høringsinstansene bedt om å gi tilbakemelding på liturgiene, spesielt på språk, teologi og musikk.

Tilbakemeldingene fra høringen gjaldt kun høymesseliturgien / Allamæsson. Høringssvarene ble gjennomgått av Arbeidsgruppa, referansepersonene samt en ressursperson i tillegg. Foruten de språklige rettelser, var det også et par mindre korrigeringer til musikken til Prefasjonen og Velsignelsen. Deretter ble siste korrektur gjort av en av Arbeidsgruppas språkkonsulenter.

Biskopens godkjenning

Liturgi ble oversendt Sør-Hålogaland biskop for godkjenning i desember 2010. Etter en åpen gjennomgang av liturgi på et kurs i januar, så man behov for en siste kvalitetssikring av tekstene. Biskopen ba Magne Kolvik og Kåre Tjihkkom om å foreta en slik gjennomgang, og visse språklige rettelser og justeringer er foretatt. Disse er det gjort rede for i notat av 12.02. d.å. fra Magne Kolvik. Det handler her ikke om materielle endringer av den liturgiske teksten. På bakgrunn av justeringene i dette dokumentet har Sør-Hålogaland biskop godkjent liturgi i brev av 14.02.2001 til Samisk kirkeråd.

For at saken skulle være mest mulig belyst til Samisk kirkeråds og Kirkerådets behandling, ba Samisk kirkeråd biskopen om en ytterligere begrunnelse av (1) valget av ”i” og ikke ”til” i dåpsformuleringen, og av (2) ”de dødnes oppstandelse” i stedet for ”legemets oppstandelse” i den apostoliske trosbekjennelsen. Biskopen ga utdypende forklaring på dette i brev av 23.02.2011, og lulesamisk språkkonsulent Kåre Tjihkkom har utdypet de språklige begrunnelsene i e-post av 18.02.2011 til Samisk kirkeråd.

1. Med hensyn til oversettelsen av preposisjonene ”i”/”til” ved dåp, påpeker Sør-Hålogaland biskop at den greske grunnteksten åpner for begge oversettelser, og at den altoverveiende økumeniske formuleringen i forbindelse med dåp er ”i”. Det påpekes at dette også var tilfelle i norsk sammenheng helt fram til begynnelsen av forrige århundre. Biskopen understreker videre at ”det er et sterkt ønske fra det lulesamiske miljøet biskopen har konferert med å bruke en uttryksmåte som er ensbetydende med ”i”. Dette svarer til den svenske tradisjonen – og samtidig gjør det dåpsliturgien også mer i tråd med de teologiske tradisjonene i den læstadianske retningen i lulesamisk område.

Samisk kirkeråd har også fått en skriftlig redegjørelse fra Kåre Tjihkkom som peker på en rent språklig begrunnelse for valgt oversettelse. På samiske språk brukes ofte kasus der man på norsk bruker preposisjoner. Spørsmålet om oversettelse av dåp ”i” eller ”til” Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn, er derfor spørsmål om egnet kasus på lulesamisk. Når man oppkaller et barn etter en annen person, brukes kasuset illativ (som uttrykker ”til”) på lulesamisk. Det gjør at illativ brukt ved dåp kan oppfattes som at man gir barnet samme navn som Gud. I lys av dette fungerer kasuset inessiv (som uttrykker ”i”) bedre ved dåp. Når barnet døpes i Den treenige Guds *navn* t(namán), oppfattes det på lulesamisk som at barnet får status som døpt.

2. Med hensyn til valget av ”de dødnes oppstandelse” (jábbmegij) i stedet for ”legemets oppstandelse” i den apostoliske trosbekjennelsen konstaterer biskopen at liturgiforslaget har valgt å holde seg til den svenske oversettelsen av Apostolicums *carnis resurrectionem*, hvor legemets (kjøttets/kjødets) oppstandelse, er omgjort til ”de dödnes oppstandelse”. Selv om biskopen i utgangspunktet er kritisk til denne oversettelsen, kommer han imidlertid til motsatt konklusjon: ”Men etter samtale med de som har arbeidet med oversettelsen har jeg kommet til å ville anbefale denne oversettelsen, dels fordi

det da gjør at en kan bruke samme tekst i hele det lulesamiske området, og dels fordi oversettelsen av kjøtt/legeme sies å gi assosiasjoner som fungerer mindre heldig på lulesamisk.”

I en e-post av 22.02.2011 til Samisk kirkeråd har lulesamisk språkkonsulent Kåre Tjihkkom utdypet disse språklige assosiasjonene i lys av lulesamisk kulturforståelse:

”Når vi i lulesamisk snakker om "legemets oppstandelse", da oppfatter vi det slik at det er de døde menneskene som står opp fra døden. Dette er også sammenhengende med at Jesus sto opp fra de døde (dødsriket) på den tredje dagen. Vi får her en assosiasjonsrekke med Jesus som sto opp fra de døde, han skal dømme både levende og døde og at vi tror på de dødes oppstandelse.

En kropp eller legeme, *rumáj*, eies av personen og er ikke under kontroll av en høyere makt, og derfor kan et spøkelse stå opp av egen kraft. En avdød er derimot under kontroll av en høyere makt, hvilende til dommens dag. Om dette kan det også sies at man kan trekke lange linjer tilbake til den førkristne samiske religionen da man anså at en avdød var i *jábmemájmmo*, dødsiket.

Språklig sett er "*rubmaha tjuodtjelibme*" - legemets/kroppens oppstandelse - et uttrykk som ikke assosieres som et kollektivt uttrykk for trosbekjennelsens oppfatning om at mennesket skal en gang vekkes til et liv i himmelen. Det blir derfor en uheldig assosiasjon om man på lulesamisk skal si legemets oppstandelse i trosbekjennelsen som om en avdød var et spøkelse som sto opp av egen kraft.”

Kirkerådet mener at det i lys av begrunnelsene ovenfor er naturlig at oversettelsen ”*namán*” (i...navn) i dåpsformuleringen, og i ”*jábbmegij tjuodtjelibmáj*” (de dødes oppstandelse) i trosbekjennelsen benyttes i de lulesamiske liturgiene.

Konklusjon

De foreliggende 9 liturgiene har vært gjenstand for grundig språklig, teologisk og musikalsk bearbeiding både i Arbeidsgruppa og gjennom tilbakemeldingene fra høringen. Med de siste justeringene det er gjort rede for i vedlagte notat, er disse godkjent av Sør-Hålogaland biskop.

Samisk kirkeråd har liturgiene til behandling på sitt rådsmøte 9.-10. mars d.å. Saksfremlegget legger opp til at Samisk kirkeråd anbefaler at Kirkerådet godkjenner de aktuelle liturgiene for bruk i menighetene i Den norske kirke.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Godkjenning av lulesamiske liturgier forutsetter at Samisk kirkeråd avsetter økonomiske og administrative ressurser til å starte arbeidet med utgivelse av liturgiene.